

Waldemar Linke CP: „Idąc za Pismem Świętym nie możemy zbłądzić”. Biblijna doktryna św. Jana od Krzyża

Choć ilość cytatów biblijnych w dziełach Jana od Krzyża jest imponująca, to św. Jan od Krzyża używa tekstu biblijnego, nie komentuje go. Przedmiotem komentarza jest u niego jego własna poezja, a jej treścią jest proces duchowy i poznanie, a nie samoobjawienie się Boga. U św. Jana od Krzyża widzimy więc postawę nacechowaną humanizmem i antropocentryzmem, postawę zdecydowanie już charakterystyczną dla czasów nowożytnych – pisze Waldemar Linke CP w „Teologii Politycznej Co Tydzień”: „Św. Jan od Krzyża. Bosa wędrówka na Karmel”.

Jan od Krzyża (de Yepes y Alvarez) to dziecko wieku XVI (żył w latach 1542-1591), a więc czasu wielkich kulturowych i religijnych przemian. Wzrastał w czasie trwania Soboru Trydenckiego (1545-1563), a działał w czasie pierwszej fazy wprowadzania w życie decyzji tego długotrwałego procesu. Nie był to czas sprzyjający innowacjom w języku teologii, bowiem koniecznością w czasie kontrreformacji stawała się standaryzacja i konsolidacja nauczania. Mistyk, który stawiał na pierwszym planie w swym nauczaniu indywidualny kontakt duszy z Bogiem, nie mający wyraźnie zakreślonych ram instytucjonalnych, nie mógł nie budzić obaw w czasie, kiedy kontrola kościelna miała przywrócić spójność organizacji i uspokoić wewnętrzną atmosferę w społeczności katolickiej.

Ruch innowierczy nie zniknął przecież wraz z podpisaniem dokumentów soborowych przez papieża. Wręcz przeciwnie: zaczynał krzepnąć i poszerzał swe oddziaływanie na kolejne obszary życia społecznego. W Hiszpanii reformacja nie miała tak wielkiego wpływu jak w Niemczech, Francji czy nawet Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim, a po 1569 r. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Kraj ten miał zaś swoje własne problemy w dziedzinie życia religijnego, które jak w soczewce skupiały się w specyficznym hiszpańskim odmianie Inkwizycji. Reformy trydenckie otrzymały więc w tym środowisku bardzo specyficzne aplikacje, które nie zawsze są zrozumiałe dla kogoś, kto nie próbuje zobaczyć specyfiki hiszpańskiej. Choć Francisco de Enzinas (1518-1552), tłumacz Nowego Testamentu na kastylijski, współpracownik Filipa Melanchtona, głosił powtarzaną do dziś w niektórych środowiskach tezę, że tylko reformie protestanckiej Półwysep Iberyjski zawdzięcza dostęp do tekstu biblijnego w języku zrozumiałym dla szerszych mas, coraz lepiej zdajemy sobie sprawę z ogromnego wysiłku włożonego w tym kraju w pogłębianie znajomości Biblii tak na poziomie egzegezy naukowej (czego wyrazem jest znana i budząca podziw do dziś wielojęzyczna Biblia znana jako *Polyglota Complutense*, której pierwsze wydanie miało miejsce w latach 1514-1517, której głównym promotorem był prymas Hiszpanii, kard. Francisco Jiménez de Cisneros, a autorami uczeni z katolickiego uniwersytetu w Alcalá de Henares), jak też w formie przekładów na języki narodowe. Faktem jest, że władze świeckie i kościelne nie sprzyjały zbyt popularyzowaniu przekładów protestanckich i powstawaniu katolickich, jednak jeśli chodzi o popularyzowanie właściwego rozumienia Biblii, postawa czynników oficjalnych była dużo życzliwsza.

Nauczyciel języka miłości

Uniwersytet w Salamance był jedną z ważniejszych wszechnic Europy. Powiedzonko, że czego Pan Bóg nie dał, tego Salamanka nie nauczy, pokazuje ten uniwersytet jako synonim tego, co najlepsze w edukacji Starego Kontynentu. Powstały w 1218 r. zachował bardzo długo pozycję najlepszego w Hiszpanii. Miał wybitnych profesorów, do których w XVI w. zaliczał się niewątpliwie Ludwik Ponce de León (1527 lub 1528-1591). Postać to bardzo specyficzna i pełna sprzeczności. Anonimowy autor jego internetowego biogramu napisał: „charakter prawy, choć agresywny, pokorny i buntowniczy zarazem” (https://educaciodigital.cat/ioc-batx/moodle/pluginfile.php/457/mod_page/content/4/Fray_Luis_plantilla_nuevo_.pdf dostęp 16.06.2022). Należał do nauczycieli młodego Juana de Yepes, który należał do licznych słuchaczy tego charyzmatycznego wykładowcy toczącego boje z Inkwizycją (Dariusz Dogondke, „Wpływ dzieł św. Jana od Krzyża na biblijną formację Karola Wojtyły”. w: *Ioannes Paulus II – in memoriam. Księga pamiątkowa Stowarzyszenia Biblistów Polskich ku czci Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. Waldemar Chrostowski, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2006, s. 82-93, zwł. s. 86).

Luis de León jako młody wykładowca piastujący katedrę na wydziale teologii scholastycznej (Stanisław Gryga, *Złoty wiek mistyki hiszpańskiej*, t. 2, Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych 1996, s. 231) przetłumaczył bez zamiaru (a przynajmniej bez próby) opublikowania drukiem przekład *Pieśni nad pieśniami* z hebrajskiego. Pismo jednak rozeszło się w rękopisach a źle do niego usposobieni koledzy (np. kan. León de Castro, hellenista, a wcześniej wykładowca greki w Salamance oraz komentator Iz, czy o. Bartolomé de Medina OP, wykładowca tej samej uczelni) dowiedziawszy się o istnieniu tego pisma oskarżyli go o dokonanie nielicencjonowanego przekładu i odejście od Wulgaty. Przed tym ostatnim zarzutem Luis de León się nie

broniał, a opinię o potrzebie przygotowania lepszego od Wulgaty przekładu głosił przy różnych okazjach (José Manuel Blecua, „Fray Luis de León y *El Cantar de cantares*”. w: *Actas del X Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*: Barcelona, 21-26 de Agosto de 1989, Barcelona: Promocines y Publicaciones Universitarias 1992, s. 3-16+IV tabl., zwł. s. 5). Do pewnego tylko stopnia zaskakuje opinia, że jego przekład nie był do końca oryginalny, lecz mocno osadzony w tradycji przekładowej z hebrajskiego tworzonej przez hiszpańskich Żydów (Sergio Fernández López, „El Cantar de los Cantares de fray Luis de León ¿Una traducción original?”. *Bulletin hispanique* 109[2007], nr 1, s. 17-45). Także w metodzie interpretacyjnej tego autora dopatrzone się istotnego wpływu uczonych żydowskich (Jadwiga Clea Moreno-Szypowska, „Żydowska metoda hermeneutyczna na podstawie egzegezy. Pieśni nad Pieśniami Abrahama Ibn Ezra i brata Luisa de León”. *Filozofia Chrześcijańska* 17(2020), s. 115-133).

Augustiański mnich i uczony spędził w więzieniu czas od marca 1572 do grudnia 1576, a ostatecznie uniewinniono go i przywrócono na etat wykładowcy w poprzednio dzierżonej katedrze, od 1578 był wykładowcą teologii moralnej, a od 1580 wykładał Pismo Świąte. Już w 1582 r. miał nowe problemy z Inkwizycją. Nie zmienił więc swego podejścia do kwestii zasadniczych i nie przeszedł, jak to niejednokrotnie bywało, na pozycje konformistyczne.

Jego *Expositón del Cantar de los cantares* ma charakter wielowarstwowy: filologiczny, teologiczny, duchowy i aktualizujący. Ukazuje więc pełną gamę sensów, jakimi posługiwała się egzegeza średniowieczna. Nie dał się więc skusić początkom krytyki historycznej, zachowując raczej metodologię tradycyjną. Filologicznie podbudowana interpretacja *Pieśni nad pieśniami* prowadzi do rozwinięcia doktryny, w

której na plan pierwszy wysuwa się miłość Boga, gdyż „nic nie jest bardziej właściwe Bogu jak miłość (cyt. za Stanisław Gryga, *Złoty wiek mistyki...*, s. 235). Nie stroni jednak od aplikacji moralnych, jak choćby analiza kobiecej miłości (tamże, s. 237-238), a przykładem aktualizacji i sensu akomodowanego jest odniesienie tekstu biblijnego do zmian zachodzących w świecie pod wpływem odkryć geograficznych (Jadwiga Clea Moreno-Szypowska, „Żydowska metoda hermeneutyczna...”, s. 117). Tekst biblijny pozostał dla augustianina wyznacznikiem rozumienia świata nie tylko w jego teologicznym aspekcie. Będąc wielkim erudytą w zakresie greckich, rzymskich i hebrajskich starożytności, pozostał on w pewnym sensie człowiekiem średniowiecza i jest to sens jak najbardziej pozytywny. Z całą pewnością zainteresowanie Luisa de León *Pieśnią nad pieśniami* wywarło wpływ na Jana de Yepes, natomiast należy postawić pytanie, czy przejął on od mistrza tylko owo zainteresowanie i bezkompromisowość w prezentowaniu i bronienu swych racji, czy też metodę.

Jan od Krzyża jako interpretator *Pieśni nad pieśniami*

Pieśń duchowa św. Jana od Krzyża powstała w 1584 r. (a więc u schyłku jego pisarskiej aktywności, por. Otto Filek, „Wprowadzenie”. w: Święty Jan od Krzyża, *Dzieła*, wyd. 4, Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów bosych 1986, s. 7-47, zwł. s. 17) to komentarz do poematu napisanego podczas uwięzienia, a więc w latach 1577-1578. Kształt utworu poetyckiego autorstwa toledańskiego więźnia jest ewidentnie inspirowany *Pieśnią nad pieśniami*. Jest to dialog Oblubienicy i Oblubieńca. Sam zresztą autor odwołuje się jasno do tego wzoru. Mówi bowiem, iż Pnp to przykład sytuacji, w której „Duch św., nie mogąc wyrazić nadmiaru swej boskiej miłości słowami zwykłymi, powszechnie

używanymi, wypowiada je w tajemniczych obrazach i podobieństwach” (Święty Jan od Krzyża, P, Prol 1., w: *Dzieła*, tłum. B. Smyrak, wyd. 4, Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów bosych 1986, s. 7-47, zwł. s. 523-524). Poezja samego Jana stawia sobie za cel przedstawienie w formie poetyckiej porywu miłości do Boga, przeto język poetycki jest o wiele stosowniejszy niż obiektywizujący wykład, dlatego komentarz jest drugorzędny wobec poezji (P, Prol. 2, tamże, s. 524), a mistyczna mądrość i wiedza mistyczna nabywana przez miłość stoją ponad scholastycznym wykładem teologicznym (P, Prol. 3, tamże, s. 524-525). Przedmiotem *Pieśni duchowej* według jej Autora jest „życie wewnętrzne od chwili, gdy dusza zaczyna służyć Bogu aż do osiągnięcia przez nią najwyższej doskonałości, czyli zaślubin duchowych” (P, Zał. 1, tamże, s. 531). Jasno wyodrębnione etapy: oczyszczający (strofy 1-6), oświecający (strofy 7-13) i jednoczący (strofy 14-36) (P 22, tamże, s. 630-631) są raczej elementem komentarza, niż samej poezji.

Choć ilość cytatów biblijnych w dziełach Jana od Krzyża jest imponująca (Dariusz Dogondke podaje za Salvadorem Federico-Riuem liczbę 1538 cytatów wyraźnych, a jako całkowitą liczbę 1633, tenże, „Wpływ dzieł św. Jana od Krzyża...”, s. 83), to św. Jan od Krzyża używa tekstu biblijnego, nie komentuje go. Przedmiotem komentarza jest u niego jego własna poezja (por. Luigi Mezzadri, „Odnowa Kościoła [1545-1598]”. w: *Historia duchowości*, t. 5, Kraków: Homo Dei 2005, s. 39-78, zwł. s. 68), a jej treścią jest proces duchowy i poznanie, a nie samoobjawienie się Boga. U św. Jana od Krzyża widzimy więc postawę nacechowaną humanizmem i antropocentryzmem, postawę zdecydowanie już charakterystyczną dla czasów nowożytnych. To uzasadnia użycie Pisma Świętego i objawienia jako negatywnej reguły weryfikującej doświadczenie wewnętrzne i potwierdzającej jego autentyczność (Święty Jan od Krzyża, D II,21,4, w: *Dzieła...*, s. 254).

*Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa
Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury –
państwowego funduszu celowego.*

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**